

การศึกษาวิเคราะห์ประเพณีบุญบั้งไฟในจังหวัดยโสธร

Analytical Study of Bun Bang Fai Tradition in Yasothon Province Abstract

พระมหาบุญประสิทธิ์ นาถปุลโญ (การัตน์)*

Phramha Boonpasid Nathapunyo (Karat)*

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University

Corresponding Author's Email: tottenham1122@hotmail.com*

Received: 29/01/2022, Revised: 03/02/2022, Accepted: 27/04/2022

DOI: 10.14456/jpv.2022.16

บทคัดย่อ

ประเพณีบุญบั้งไฟ มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของชาวอีสาน ซึ่งถือเป็นประเพณีที่ดึกดำบรรพ์ที่ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยมีความเชื่อว่ามนุษย์อยู่ใต้อิทธิพลของเทวดา เมื่อถึงเดือนหกของทุกปี จะต้องจัดงานบุญบั้งไฟ เป็นการบูชาเพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เมื่อทำเช่นนั้นแล้ว ก็เชื่อว่าฝนจะตกลงมาทำให้เกษตรกรอุดมสมบูรณ์ ประชาชนในหมู่บ้านจะอยู่เย็นเป็นสุข เพราะมีข้าวปลาอาหารที่บริบูรณ์ทั้งปราศจากโรคภัยไข้เจ็บด้วย เป็นประเพณีที่มีคุณค่าต่อจิตใจของชาวอีสานเป็นอย่างมาก ประเพณีบุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหกนี้ ยังเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาอีกด้วย คือ วันวิสาขบูชา ได้แก่ วันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้า มาบรรจบกัน เพื่อให้ชาวพุทธได้ระลึกถึงคุณของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนให้ยึดมั่นในคุณงามความดีทำให้คนในสังคมมีจิตใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

คำสำคัญ : 1. การศึกษาเชิงวิเคราะห์, 2. ประเพณีบุญบั้งไฟ, 3. จังหวัดยโสธร

Abstract

The Bun Bang Fai tradition is related to the life of the Isan people, which is a good tradition that has been practiced since the past to the present. Organize the Bun Bang Fai as an offering to pray for rain in accordance with the seasons. When the 6th month each year, it is believed that the rain will fall, making the farms fertile. People in the village will live in peace because they have abundant food and free from disease. Then, a tradition that is very valuable to the minds of the Isan people, the Bun Bang Fai or the sixth month merit tradition is also an important day in Buddhism. Buddhists remember the virtues of

the Buddha, the Dharma and the Sangha as the anchor of people's minds to hold on to goodness, making people in society have a unified mind, living together happily.

Keywords: 1. Analytical Study, 2. Boon Bang Fai Tradition, 3. Yasothon Province

1. บทนำ

ประเพณีบุญบั้งไฟของจังหวัดยโสธร มีหลักฐานประวัติศาสตร์มาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นประเพณีของชนชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือและอาจจะเป็นงานรื่นเริงสมโภชสามัคคีก่อนที่จะถึงการแยกย้ายทำนาของตนเอง บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีที่นิยมทำกันในเดือน 6 การจัดทำบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อบูชาอารักษ์หลักเมือง เป็นประเพณีทำบุญขอฝนจากพญาแถนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลบ้าง คนหรือวัวควายอาจเกิดป่วยเป็นโรคต่าง ๆ บ้าง เป็นต้น และเมื่อทำบุญดังกล่าวแล้ว ก็เชื่อว่าฟ้าฝนจะอุดมสมบูรณ์ ประชาชนในหมู่บ้านนั้นจะอยู่เย็นเป็นสุข เพราะมีอาหารข้าวปลาที่บริบูรณ์ทั้งปราศจากโรคภัยด้วย

ในเดือนหกของทุกปีจะมีงานบุญบั้งไฟ และบุญวันวิสาขบูชา การทำบุญบั้งไฟเพื่อต้องการขอฝนและจะมีงานบวชควบคู่กันด้วย การทำบุญเดือนหกเป็นงานสำคัญก่อนการทำนา หมู่บ้านใกล้เคียงจะนำเอาบั้งไฟมาจุดประชันแข่งขันกัน หมู่บ้านที่รับเป็นเจ้าภาพจะจัดอาหาร เหล้ายามาเลี้ยงโดยไม่คิดมูลค่า เมื่อถึงเวลาที่จะตั้งขบวนแห่บั้งไฟและรำเซิ้งออกไป ณ ลานที่จุดบั้งไฟ การเซิ้งจะกระทำด้วยความสนุกสนาน ไม่มีการทะเลาะวิวาท คำเซิ้งและการแสดงประกอบจะออกไปในเรื่องเพศ แต่ก็ไม่มีถ้อยคำหรือคิดเป็นเรื่องหยาดคายแต่อย่างใด ส่วนการทำบุญวิสาขบูชา นั้น ก็มีการทำบุญเลี้ยงพระ ฟังเทศน์ ช่วงเย็นมีการเวียนเทียนเช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ

ก่อนจะถึงวันงานหรือวันเอาบุญ ชาวบ้านก็จะช่วยกันเตรียมงานกันอย่างสามัคคี ฝ่ายแม่ครัวก็เตรียมข้าวปลาอาหารไว้เลี้ยงแขกเลี้ยงคน ฝ่ายช่างฟ้อนก็เตรียมขบวนรำไว้สำหรับแห่บั้งไฟ ฝ่ายผู้ชายที่เป็นช่างฝีมือก็ช่วยกันทำบั้งไฟและตกแต่งให้สวยงาม งานบุญบั้งไฟส่วนใหญ่จะไม่ค่อยมีพิธีกรรมทางศาสนาเท่าใดนัก แต่บางแห่งก็มีพิธีทำบุญเลี้ยงพระบ้าง ในวันโฮม ชาวบ้านก็จะมาตั้งขบวนเพื่อแห่บั้งไฟไปรอบ ๆ หมู่บ้าน เป็นงานบุญที่เน้นความสนุกสนานรื่นเริง ในขบวนจะมีการรำเซิ้งตามบั้งไฟ และบรรดาขี้เหล็กทั้งหลายก็จะร้องเพลงเซิ้งไปตามบ้านต่าง ๆ ภาพเซิ้งอาจจะหยาดคายแต่ก็ไม่มีใครถือสาถ้อยคำ แต่ภาพเซิ้งที่ใช้แห่ในขบวนมักจะเป็นประวัติและความเป็นมาของพิธีบุญบั้งไฟ ส่วนในวันจุดบั้งไฟก็อาจจะเป็นอีกวันหนึ่งคือเป็นวันที่ชาวบ้านจะเอาบั้งไฟของแต่ละคุ้มแต่ละหมู่บ้านมาจุดแข่งกัน ถ้าของใครทำมาดีจุดขึ้นได้สูงที่สุดก็จะชนะแต่ถ้าของใครแตกหรือซุกก็ถือว่าแพ้ ต้องโดนลงโทษโดยการจับโยนลงโคลนหรือต้มซึ่งเป็นที่สนุกสนานอย่างยิ่ง

2. ความหมายและประเภทของประเพณีบุญบั้งไฟ

2.1 ความหมายของประเพณีบุญบั้งไฟ

ประเพณีบุญบั้งไฟ เป็นประเพณีท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยภาคอีสาน รวมไปถึงประเทศลาวด้วย โดยมีตำนานมาจากนิทานพื้นบ้านของภาคอีสานเรื่องพระยาคนคาก เรื่องผาแดงนางไอ่ ซึ่งในนิทานพื้นบ้านดังกล่าวได้กล่าวถึงการที่ชาวบ้านได้จัดงานบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อเป็นการบูชาพระยาแถน หรือเทพวัสสกาลเทพบุตร ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่า พระยาแถนมีหน้าที่คอยดูแลให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล และมีความชื่นชอบไฟเป็นอย่างมาก หากหมู่บ้านใดไม่จัดทำกาจัดงานบุญบั้งไฟบูชาฝนก็จะไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล อาจก่อให้เกิดภัยพิบัติกับหมู่บ้านได้ และนอกจากจุดบั้งไฟเพื่อขอฝนแล้ว การจุดบั้งไฟยังเป็นการเสี่ยงทายอย่างหนึ่ง คือเชื่อกันว่าหากจุดบั้งไฟแล้วลอยขึ้นสูง ทำนายได้ว่าปีนั้นฝนจะตกต้องตามฤดูกาล น้ำท่าข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ดี ดังนั้นจึงมีการจัดงานบุญบั้งไฟก่อนจะถึงฤดูกาลทำไร่ทำนา คือเดือนหกหรือพฤษภาคมของทุกปี

บั้ง หมายถึง กระบอกไม้ไผ่ และไฟ หมายถึง ผลที่เกิดจากปฏิกิริยาเคมี ซึ่งก่อให้เกิดความร้อน แสงสว่าง และเปลว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 613.)

คำว่า “บั้งไฟ” ในภาษาถิ่นอีสานมักจะสับสนกันกับคำว่าบ้องไฟที่ภูนั้นควรเรียกว่า บั้งไฟ อธิบายความแตกต่างของคำทั้งสองว่า “บั้ง” หมายถึงสิ่งที่เป็นกระบอก เช่น บั้งทิง สำหรับใส่น้ำดื่ม หรือ บั้งข้าวหลาม เป็นต้น ส่วนคำว่า “บ้อง” หมายถึง สิ่งของใด ๆ ก็ได้ที่มี 2 ขั้วมาสวม หรือประกอบเข้าหากันได้ (เจริญชัย ขนไฟโรจน์, 2526: 89) ส่วนนอกเรียกว่า “บ้อง” ส่วนในหรือสิ่งที่เอาไปสอดใส่จะเป็นสิ่งใดก็ได้ เช่น บ้องมิด บ้องขวาน บ้องเสียม บ้องวัว และบ้องควาย ดังนั้น คำว่า “บั้งไฟ” ในภาษาถิ่นอีสานจึงเรียกว่า “บั้งไฟ” ซึ่งหมายถึง ดอกไม้ไฟชนิดหนึ่งมีหางยาวเอาดินประสิวมาคั่วผสมกับถ่านไม้ทำให้เข้ากันจนละเอียด เอาหม้อนั้นใส่กระบอกไม้ไผ่ ตาให้แน่น เจาะรูตอนท้ายของบั้งไฟ เอาไม้ไผ่ท่อนอื่นมัดติดกับกระบอก ให้ใส่หม้อ โดยรอบ ๆ เอาไม้ไผ่ยาวลำหนึ่งมามัดประกบต่อออกไปเป็นหางยาว สำหรับใช้ถ่วงหัวให้สมดุลกัน เรียกว่า บั้งไฟ

สาเหตุการเกิดประเพณีบุญบั้งไฟ มีประเด็นดังต่อไปนี้

ประเพณีบุญบั้งไฟ จะมีมาแต่ครั้งไหนยังหาหลักฐานที่แน่ชัดไม่ได้ แต่ได้มีผู้ให้ข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับต้นเหตุความเป็นมาของประเพณีบุญบั้งไฟในแง่ต่าง ๆ ดังนี้

ศาสนาพราหมณ์ มีการบูชาเทพเจ้าด้วยไฟ ซึ่งถือว่าไฟเป็นเครื่องบูชาเทพเจ้าเบื้องบนสวรรค์ การจุดบั้งไฟเป็นการละเล่นอย่างหนึ่งและเป็นการบูชาเทพเจ้า เพื่อให้พระองค์บันดาลในสิ่งที่ตนเองต้องการ

ศาสนาพุทธ มีการฉลองและบูชาในวันวิสาขบูชากลางเดือนหก มีการทำดอกไม้ไฟในแบบต่าง ๆ ทั้งไฟน้ำมัน ไฟรูปเทียนและดินประสิว ในงานนี้มีการรักษาศีล การให้ทาน การบวชนาค พิธีเถรภิเษก หมายถึง พิธีเลื่อนสมณศักดิ์ให้แก่พระสงฆ์ โดยการสงฆ์แล้วถวายเครื่องบริวาร และ นิมนต์พระเทศน์ อาานิสงส์

คติความเชื่อของชาวบ้าน จะมีปรากฏอยู่แทบทุกแห่งโดยเฉพาะชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ “ชาวบ้านเชื่อว่ามิโลกมนุษย์ โลกเทวดา และโลกบาดาล มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของเทวดา การรำผีฟ้า เป็นตัวอย่างที่แสดงออกทางด้านการนับถือเทวดาและเรียกเทวดาว่า “แถน” เมื่อถือว่ามีแถนก็ถือว่า ผน ฟ้า ลม เป็นอิทธิพลของแถน (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2523: 47) หากทำให้แถนโปรดปรานมนุษย์ก็จะมีความสุข ดังนั้นจึงมีพิธีบูชาแถน ต่อมาการจุดบั้งไฟก็อาจจะเป็นวิธีหนึ่งที่แสดงความเคารพหรือส่งสัญญาณความรักดีไปยังแถนหรือบูชาแถน ชาวอีสานจำนวนมากเชื่อว่าการจุดบั้งไฟเป็นการขอฝนจาก พญาแถน และมีนิทานปรัมปราเช่นนี้อยู่ทั่วไป แต่ความเชื่อนี้ยังไม่พบหลักฐานที่แน่นอน นอกจากนี้ ในวรรณกรรมอีสานยังมีความเชื่ออีกอย่างหนึ่งคือเรื่องพญาคันคาก พญาคันคากได้รับกับพญาแถนจนชนะ แล้วให้พญาแถนบันดาลฝนลงมาตกยังโลกมนุษย์

ตามตำนานโบราณ เล่าว่าเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าถือชาติกำเนิดเป็นพญาคางคก ได้อาศัยอยู่ใต้ร่ม โพธิ์ใหญ่ในเมืองพันทุมวดี ด้วยเหตุใดไม่แจ้งพญาแถนเจ้าแห่งฝนโกรธเคืองมนุษย์มากจึงแกล้ง ไม่ให้ฝน ตกนานถึง 3 ปี 9 เดือน 3 วัน ทำให้เกิดความลำบากแก่มวลมนุษย์ สรรพสัตว์และพืช ล้มตายเป็นจำนวนมาก พวกที่แข็งแรงก็รอดตาย และได้พากันรวมกลุ่มอยู่ที่ใต้ต้นโพธิ์กับพญาคางคก สรรพสัตว์จึงหารือเพื่อ หาวิธีปราบพญาแถน ในที่สุดก็ตกลงกันให้พญานาคยกทัพไปรบพญาแถน แต่ก็ต้องพ่ายแพ้จากนั้นจึงให้ พญาต่อแต่นยกทัพไปปราบ แต่ก็ต้องพ่ายแพ้อีกเช่นเคย จึงทำให้สรรพสัตว์ทั้งหลายเกิดความท้อถอยหมด กำลังใจและสิ้นหวังได้แต่รอวันตาย ในที่สุดพญาคางคกจึงขออาสาไปรบกับพญาแถนจึงวางแผนในการรบ โดยปลวกทั้งหลายก่อจอมปลวกขึ้นจนไปถึงเมืองพญาแถน เพื่อเป็นเส้นทางให้บรรดาสรรพสัตว์ได้ เดินทางไปสู่เมืองพญาแถนสัตว์เหล่านี้มีมอด แมลงปอง ตะขาบ สำหรับมอดได้รับหน้าที่ทำการกัดเจาะ อารู ส่วนตะขาบให้ซ่อนตัวอยู่ตามกองฟืนที่ใช้หุงต้มอาหาร และอยู่ตามเสื้อผ้าของไพร่พลพญาแถน ทำหน้าที่กัดต่อย หลังจากวางแผนเรียบร้อยแล้ว กองทัพพญา คางคกก็เดินทางเพื่อปฏิบัติหน้าที่กัดเจาะ ด้ามอารู ส่วนตะขาบและแมลงปองกัดต่อยไพร่พลของพญาแถนจนเจ็บปวด ร้องระงมทั่วจนกองทัพ ระส่ำระสายและในที่สุดพญาแถนจึงยอมแพ้ และตกลงทำสัญญาสงบศึกกับพญาคางคก ดังนี้

1. ถ้ามวลมนุษย์จุดบั้งไฟขึ้นสู่ท้องฟ้าเมื่อใดให้พญาแถนสั่งให้ฝนตกลงในโลกมนุษย์
2. ถ้าได้ยินเสียงกบเขียดร้อง ให้รับรู้ว่ามีฝนตกลงแล้ว
3. ถ้าได้ยินเสียงธนู (เสียงธนูหว่านของว้าว) หรือเสียงโหวดให้ฝนหยุดตกเพราะจะเข้าสู่ฤดูเก็บเกี่ยวข้าว หลังจากได้สัญญากันแล้วพญาแถนจึงได้ถูกปล่อยตัวและได้ปฏิบัติตามสัญญามาจนทุกวันนี้

มูลเหตุแห่งการทำให้ไฟอีกประการหนึ่งกล่าวไว้ว่า การทำบุญบั้งไฟเป็นการทดสอบความพร้อมของประชาชนว่า มีความสามัคคีกันดีหรือไม่ และเป็นการเตรียมอาวุธไว้ป้องกันสังคมของตนเอง เพราะสิ่งที่ใช้ทำบั้งไฟนั้นคือดินปืน นอกจากนั้นเป็นโอกาสให้ประชาชนมาร่วมชุมนุมกันเพื่อเปิดโอกาสให้มีการแสดงการเล่นจนสุดเหวี่ยงให้มีความสนุกสนานเบิกบานใจก่อนที่จะลงมือทำงานหนักประจำปี ได้แก่ การทำนา (จารุบุตร เรื่องสุวรรณ, 2526: 69)

พญาแถนเป็นเทพยดาผู้มีหน้าที่ควบคุมฝนฟ้า ให้ตกต้องตามฤดูกาลหากทำการเซ่นบวงสรวง ให้พญาแถนพอใจ ท่านก็จะอนุเคราะห์ให้การทำนาในปีนั้นได้ผลบริบูรณ์ตลอดจนบันดาลให้ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากหมู่บ้านใดทำบุญบั้งไฟติดต่อกันมาถึงสามปี ข้าวปลาอาหาร ในหมู่บ้านนั้นจะบริบูรณ์มิได้ขาด (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2524: 10)

นิทานพื้นบ้านเรื่องผาแดงนางไอ่ ยังกล่าวถึงบั้งไฟว่า ในอดีตกาลเมื่อครั้งพญาขอมเป็นใหญ่ อยู่ที่เมืองหนองหอย ได้กำหนดทำบุญบั้งไฟ ได้ข้อความตอนหนึ่งกล่าวว่า “เฮาจักตามฮีตเค้าเผ่าแก่กองหลัง กูจักพาสุเจ้า แต่งบุญแบ่งสร้าง เดือนหกขึ้น วันเพ็ญสิบห้าค่ำ กับทั้งเบิกแผนกพร้อม วันเช้าส่งบุญ จักได้มีการเล่น ไฟทางทั้งหมื่น กับทั้งมีบวชพร้อม สรงน้ำราชครู” (สิริวัฒน์ คำวันสา, 2523: 49)

ซึ่งเป็นคำปรารภของพญาขอมว่าจะพาประชาชนทำบุญตามจารีตแต่เดิมมา โดยกำหนดวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 เป็นวันทำบุญ โดยจะจัดให้มีการทำบุญบั้งไฟ มีการบวงสรวง ทำพิธีเถรารักษะ ถวายน้ำสรงแด่พระสงฆ์ชั้นราชครู การทำบุญบั้งไฟ ของพญาขอมในครั้งนี้ มีรางวัลคือ บั้งไฟของผู้ใดขึ้นสูงจะได้นางไอ่ไปเป็นคู่ครอง มีเมืองต่าง ๆ ได้รับเชิญให้ทำบั้งไฟเข้าร่วมแข่งขันด้วย ได้แก่ เมืองเชียงเทียน เมืองศรีแก้ว เมืองผาโพง ในการทำบุญบั้งไฟครั้งยิ่งใหญ่นี้ ลูกชายพญานาค ชื่อท้าวภักดิ์ ซึ่งอาศัยอยู่ใต้แม่น้ำโขง ได้แปลงกายเป็นชายหนุ่มมาเที่ยวงานพร้อมทั้งบิหาร ได้มาพบธิดาพญาขอม ชื่อนางไอ่ ซึ่งเป็นหญิงสวยงามมาก ในการจุดบั้งไฟในครั้งนั้น บั้งไฟของพญาขอมไม่ขึ้น (ซุ) ดินปืนถูกเผาไหม้หมดไป บั้งไฟของท้าวผาแดงระเบิดก่อนที่จะทะยานขึ้นสู่ท้องฟ้า บั้งไฟของเมืองอื่น ๆ พุ่งขึ้นสู่ท้องฟ้าจนหมด เมื่อบุญบั้งไฟ เลิกแล้ววันต่อไป ท้าวภักดิ์ลูกชายของพญานาคนึกถึงความสวยงามของพญาไอ่ ประสงค์จะมายลโฉมความงามของนางไอ่ให้เห็นเต็มตาอีกครั้ง จึงแปลงร่างเป็นกระรอกเผือก ที่ค่อมมีลูกกระพรวนทองคำ ห้อยอยู่ป็นชั้นไปแตะกินลูกนิ้วข้างระเบียงปราสาทของนางไอ่ ปากก็แตะลูกจี่อ่อน สายตาก็ขม้าย จ้องดูนางไอ่ ฝ่ายนางไอ่เมื่อเห็นกระรอกเผือกก็มีความอยากได้ จึงสั่งให้นายพรานมาจับ นายพรานพยายามจะยิงกระรอกให้บาดเจ็บเพื่อจับได้ง่าย แต่ยิงพลาดลูกธนูถูกกระรอกเผือกตกลงมาได้รับความเจ็บปวดทุกขเวทนายิ่งนัก จนในที่สุดก็ถึงแก่ความตาย แต่ก่อนจะตายกระรอกเผือกได้ตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้เนื้อของตนเองมีรสชาติอร่อยเป็นที่ถูกใจผู้บริโภคและขอให้เนื้อนี้มีปริมาณมากพอจนคนทั้งเมือง สามารถกินได้ทั่วกัน เมื่อสิ้นใจแล้วชาวเมืองพากันแลเนื้อกระรอกเผือกทำอาหารเลี้ยงกันทั้งเมือง ยกเว้นแม่ลูกอ่อนไม่ได้มาแลเนื้อเพราะต้องเลี้ยงลูกตัวเอง กล่าวถึงบิหารของท้าวภักดิ์ เมื่อเห็นภักดิ์ ถูกยิงตายก็ตกใจ รีบลงไปบอกสุทโธทนะ ผู้เป็นบิดาของท้าวภักดิ์ เมื่อพญานาครู้ข่าวมีความโกรธ มนุษย์เป็นอย่างมาก จึงนำ

บริวารมาทำลายเมืองพญาขอม คือหนองหาญให้ล่มจมภายในคืนนั้น ท้าวผาแดงซึ่งเป็นคู่รักของนางไอ่ เมื่อบังไฟตัวเองแตก ก็กลับเมืองผาโพง แต่ด้วยความคิดถึงจึงได้กลับมาหานางไอ่ นางไอ่ได้นำอาหารที่ปรุงด้วยเนื้อกระรอกเผือกมาต้อนรับท้าวผาแดง ท้าวผาแดงเห็น แล้วจึงพูดว่า ทำไมนางจึงกินเนื้อกระรอก นางไม่กลัวบ้านเมืองล่มจมหรือไร ขณะนั้นพญานาคก็ได้ขุดพื้นดินภายในเมืองหนองหาญถล่มมาเรื่อย ๆ ผาแดงเกรงว่านางไอ่จะได้รับอันตรายจากการโจมตี ของพญานาค จึงพานางไอ่ขึ้นหลังม้าขี่หลบหนีออกจากเมืองพร้อมพี่เลี้ยง แต่ก็หนีไม่พ้นนางไอ่ถูก พญานาค เอาหางเกี่ยวลงจากหลังม้าจมลงน้ำ ส่วนผาแดงพญานาคไม่ทำร้ายเพราะไม่กินเนื้อกระรอก อิทธิพลของนิทานพื้นบ้านเรื่องผาแดง-นางไอ่นี้ ทำให้มีการทำบุญบังไฟสืบทอดกันมาในเดือนหกของทุกปี (ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดยโสธร, 2542: 34-36.)

2.2 ประเภทของบังไฟ

บังไฟมีหลายประเภทขึ้นอยู่กับจุดมุ่งหมายในการทำอาจแยกเป็นแบบใหญ่ ๆ และที่นิยมกันมากมีดังต่อไปนี้

1. บังไฟโหวด บังไฟโบทหรือโหวดเป็นบังไฟขนาดเล็กตัวกระบอกจะยาวขึ้น ประมาณ 4-10 นิ้ว บรรจุหม้อหนักประมาณ 1 ส่วน 8 ถึง 1 ส่วน 2 กิโลกรัม ใช้หางยาวประมาณ 1-4 เมตร มีกระบอกไม้ไผ่เล็ก ๆ มัดวางรอบตัวบังไฟ นิยมทำประกอบกันในบังไฟใหญ่ (บังไฟหมื่น, บังไฟแสน) ปัจจุบันไม่ค่อยนิยมทำ เพราะไม่มีช่าง

2. บังไฟม้า บังไฟชนิดนี้เป็นบังไฟขนาดเล็กจุดไปตามทิศทางที่กำหนดใช้เส้นลวดเป็นวิถีตรงไป ยังเป้าหมายที่ต้องการ ลักษณะทั่วไปเป็นบังไฟที่ทำจากกระบอกไม้ไผ่ 1 ปล้อง ขนาดแล้วแต่ต้องการ โดยทั่วไปเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2 นิ้ว ยาวประมาณ 1 ฟุตทางภาคกลางและภาคอีสานเรียกว่า “ลูกหนู” คล้ายม้าที่กำลังวิ่ง ถ้าตีรูปอะไรก็เรียกชื่อไปตามนั้น เป็นคนขี่ม้า รูปวัว แล้วแต่จะทำรูปอะไร บางครั้งภาคเหนือเรียกว่า บอไฟยิง

3. บังไฟช้าง บังไฟชนิดนี้ไม่มีหาง มีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่ากระโปกหรือตะโปก เวลาจุดไม่ต้องการให้พุ่งขึ้นไปแต่ต้องการมีเสียงร้องคล้ายกับช้างร้อง วิธีทำบังไฟให้ใช้กระบอกไม้ไผ่ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดยาวเพียงป่องเดียวให้มีข้อปิดทั้ง 2 ด้าน ทุบไม้ไผ่ให้แตกเล็กน้อย เจาะรู เพื่อบรรจุหม้อแล้วต่อขบวนเข้ารูแทงหม้อทำจากหม้อถ่าน 3-4 ถัดลงไนไม้ไผ่ขนาดเล็กให้แน่น แล้วผ่าเอาแทงหม้อออกมาคล้ายข้าวหลาม ให้ได้แทงประมาณ 3 นิ้ว การจุดนั้นนิยมต่อพ่วงขบวนบังไฟใหญ่ เวลาจุดขบวนผ่าจะเกิดเสียงดังเหมือนเสียงช้างร้อง นิยมวางต่อกันเป็นช่วง ๆ กระบอก ถ้าต้องการจะให้มีความดังอย่างไรก็จะมีเทคนิคในการทำให้เกิดเสียงนั้น ๆ

4. บังไฟแสน บังไฟชนิดนี้เป็นบังไฟขนาดใหญ่ที่สุด บรรจุดินปืนหนัก 120 กิโลกรัมขึ้นไป บังไฟขนาดนี้ทำยากที่สุดจะต้องอาศัยความชำนาญเป็นพิเศษ เพราะบังไฟขนาดนี้หากแตกแล้วจะเป็นอันตราย

มาก เพราะฉะนั้นก่อนทำบั้งไฟจะต้องมีพิธีกรรมบวงสรวงให้ถูกต้องตามหลักการทำบั้งไฟแสนเสียก่อนจึงจะลงมือทำ เมื่อตักบั้งไฟเสร็จเรียบร้อยแล้วจะมีการตกแต่งประดับประดาบั้งไฟ

5. บั้งไฟตะไล บั้งไฟชนิดนี้ก็คือบั้งไฟจินายขนาดใหญ่แน่นอน มีความยาวประมาณ 9-12 นิ้ว รูปร่างกลมมีไม้บาง ๆ แบน ๆ เป็นวงกลมครอบหุ้มท้ายบั้งไฟเมื่อพุ่งขึ้นสู่ฟ้าไปโดยทางขวาง

6. บั้งไฟต้อ บั้งไฟต้อหรือบั้งไฟกระแต้ต้อ เป็นบั้งไฟขนาดเล็กมีหางสั้น วิธีทำ ตัดกระบอกไม้ไผ่ขนาด 1 นิ้วครึ่งยาวประมาณ 3 นิ้ว อัดหมื่อให้แน่นประมาณ 2 นิ้ว ใช้หมื่อถ่านสามหรือถ่านสีกัดด้วยเถียนไม้ให้แน่น ต่อหางซึ่งทำจากไม้ไผ่ เหลาเป็นแท่งเล็ก ๆ ใช้เลื่อยตัดมุมข้อออกจนเห็นหมื่อ เจาะให้เป็นรูเล็ก ๆ แล้วติดขนวน เวลาจะจุดเอาหางเสียบลงในแท่งที่ตักพอให้ตั่งได้ จุดขนวนจากด้านบน บั้งไฟจะพุ่งและหมุนขึ้นสู่อากาศ เกิดเสียงดังต้อ ๆ เวลาหมุนจะไม่ค่อยมีทิศทาง ใช้จุดในงานศพ เวลาจุดมีอันตรายมากไม่ค่อยนิยมทำกัน

7. บั้งไฟพลุ เป็นบั้งไฟที่นิยมจุดในเทศกาลต่าง ๆ เช่น งานกฐิน งานบุญมหาชาติ หรือ งานเปิดกีฬา ฯลฯ เป็นบั้งไฟที่จุดแล้วทำให้เกิดเสียงดัง ในอดีตนิยมจุดในงานกฐิน เพื่อเป็นการบอกข่าวไปยังพี่น้องประชาชนทั่วไปให้ทราบ (เทศบาลเมืองยโสธร, 2547: 16-18.)

2.2.1 ส่วนประกอบของบั้งไฟ

1. เลาบั้งไฟ เลาบั้งไฟคือส่วนประกอบที่ทำหน้าที่บรรจุดินปืน มีลักษณะเป็นรูปทรงกระบอกกลมยาว มีความยาวประมาณ 1.5 - 7 เมตร ทำด้วยลำไม้ไผ่แล้วใช้ริ้วไม้ไผ่ ตอกปิดเป็นเกลียวเชือกพันรอบเลาบั้งไฟอีกครั้งหนึ่งให้แน่น และใช้ดินปืนที่ชาวบ้านเรียกว่า "หมื่อ" อัดให้แน่นลงไปในเลาบั้งไฟ ด้วยวิธีใช้สากตำแล้วเจาะรูสายขนวน เสร็จแล้วนำเลาบั้งไฟ ไปมัดเข้ากับส่วนหางบั้งไฟ ในสมัยต่อมานิยมนำวัสดุอื่นมาใช้เป็นเลาบั้งไฟแทนไม้ไผ่ได้แก่ ท่อเหล็ก ท่อพลาสติก เป็นต้น เรียกว่าเลาเหล็กซึ่งสามารถอัดดินปืนได้แน่นและมีประสิทธิภาพในการยิงได้สูงกว่า

2. หางบั้งไฟ หางบั้งไฟถือเป็นส่วนสำคัญทำหน้าที่คล้ายหางเสือ ของเรือคือสร้างความสมดุลให้กับบั้งไฟคอยบังคับทิศทางบั้งไฟให้ยิ่งขึ้นไปในทิศทางตรงและสูง บั้งไฟแบบเดิมนั้น ทำจากไม้ไผ่ทั้งลำ ต่อมาพัฒนาเป็นหางท่อนเหล็กและหางท่อนไม้ไผ่ติดกันหางท่อนเหล็กมีลักษณะเป็นท่อนกลม ทรงกระบอกมีความยาวประมาณ 8-12 เมตร ทำหน้าที่เป็นคานงัดยกลำตัวบั้งไฟชูโด่งขึ้นเอียงไปข้างหน้า ทำมุมประมาณ 30-40 องศากับพื้นดิน โดยบั้งไฟจะยื่นไปข้างหน้ายาวประมาณ 7-8 เมตร ปลายหางด้านหนึ่งตั้งอยู่บนฐานที่ตั้งบั้งไฟ

3. ลูกบั้งไฟ เป็นลำไม้ไผ่ที่นำมาประกอบเลาบั้งไฟโดยมัดรอบลำบั้งไฟ บั้งไฟลำหนึ่งจะประกอบด้วยลูกบั้งไฟประมาณ 8-15 ลูก ขึ้นอยู่กับขนาดของบั้งไฟ เดิมลูกบั้งไฟมีแปดลูกมีชื่อเรียกเรียงตามลำดับคู่ขนาดใหญ่ไปหาคู่ที่มีขนาดเล็กกว่าได้แก่ ลูกโอ้ ลูกกลาง ลูกนางและลูกก้อย ลูกบั้งไฟช่วยให้

รูปทรงของบั้งไฟกลมเรียวยาวงาม นอกจากนั้นลูกบั้งไฟยังเป็นพื้นผิวรองรับการเอ้าหรือการตกแต่งลวดลาย ประติมากรรม (โดยที่นิยมทั่วไป คือ ลายสับ ส่วนที่เป็นเอกลักษณ์เพียงหนึ่งเดียวที่มีการกำหนดมาตรฐานลายกรรไกรตัด ในประเทศไทย คือ "ลายศรีภูมิ")

3. คุณค่าของประเพณีบุญบั้งไฟ

ประเพณีบุญบั้งไฟโดยทั่วไปจะเกิดจากศรัทธา คือ ความเชื่อของชาวบ้านที่มีความเชื่อ เกี่ยวกับการทำบุญบั้งไฟ มีทั้งความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนาพราหมณ์ ศาสนาพุทธ และความเชื่อของ ชาวบ้าน ในความเชื่อของศาสนาพราหมณ์นั้น จะเป็นการบูชาเทพเจ้าด้วยไฟ ความเชื่อของศาสนาพุทธจะเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าในเดือนหก คือ วันวิสาขบูชา และมีความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาพระเจดีย์เกษแก้วจุฬามณี ที่อยู่บนสรวงสวรรค์ ซึ่งมนุษย์ไม่สามารถที่จะได้ จึงได้จัดดอกไม้ธูปเทียนเครื่องบูชาต่างๆ โดยใช้บั้งไฟเป็นพาหนะในการนำเครื่องบูชาเหล่านี้ไปบูชาพระเจดีย์เกษแก้วจุฬามณี ส่วนความเชื่อของชาวบ้านนั้น เป็นความเชื่อว่าเป็นการขอฝนจากพญาแถน ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่บันดาลให้ฝนตกลงมาสู่โลกมนุษย์ เมื่อจุดบั้งไฟขึ้นไปแล้วจะเป็นสัญญาณให้พญาแถนรู้ว่ามนุษย์ต้องการน้ำฝน

ปัจจุบันถึงแม้จะมีวิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์ใหม่ ๆ ที่สามารถสร้างฝนเทียมได้แล้วก็ตาม แต่ลูกหลานของชาวอีสานก็ยังมีการสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟนี้อยู่ และในปัจจุบันงานประเพณีบุญบั้งไฟก็มีจัดแทบทุกจังหวัดในภาคอีสาน ซึ่งการจัดงานก็ตามแต่ความสะดวกของแต่ละท้องถิ่น บางแห่งก็จัดกันตามที่ว่าอำเภอหรือจัดตามหมู่บ้าน ซึ่งนิยมจัดกันในเดือน 6-7 อาทิเช่น

จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดที่มีการจัดงานบุญบั้งไฟที่ได้รับความนิยมมากอีกจังหวัดหนึ่ง โดยเฉพาะที่อำเภอสุวรรณภูมิ ซึ่งวันจัดงานคือวันเสาร์-อาทิตย์ ในสัปดาห์แรกของเดือนมิถุนายนในทุกปี ที่นี้จะมี บั้งไฟเอ้ (เอ้ แปลว่า ตกแต่ง) ซึ่งมีขนาดใหญ่ และบั้งไฟมีลวดลายไม่เหมือนที่อื่น เรียกว่าลายศรีภูมิ ซึ่งมีความงามอย่างมีเอกลักษณ์ อีกทั้งยังมีขบวนรำที่สวยงามมากด้วย

จังหวัดหนองคาย เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีการจัดงานบุญบั้งไฟอย่างยิ่งใหญ่ โดยมีขบวนแห่บั้งไฟ ประทัดบั้งไฟสวยงาม การจัดพิธีจุดบั้งไฟเสี่ยง ฯลฯ นอกจากนี้ก็ยังมีจัดงานบุญบั้งไฟ ในจังหวัดอื่นๆ อีกหลายจังหวัดในประเทศไทย

งานบั้งไฟที่ยิ่งใหญ่ของชาวยโสธรนี้ ไม่เพียงแต่โด่งดังในเมืองไทยเท่านั้น แต่ยังโด่งดังไกลไปถึงชาวเมืองโยซิดะ จังหวัดไซตามะ ประเทศญี่ปุ่น ที่ประชากรส่วนหนึ่งยังคงมีอาชีพทำนา และมีประเพณีการจุดบั้งไฟ คล้ายกับจังหวัดยโสธร แต่ในความคล้ายก็มีความต่าง เพราะการจุดบั้งไฟของชาวยโสธรเป็นไปเพื่อการอวยพรและขอบคุณพระเจ้าที่บันดาลให้ฝนตก และบั้งไฟของเขาจะเน้นการตกแต่งที่ความสวยงามมากกว่า การขึ้นของบั้งไฟจึงไม่สูงนัก ส่วนขบวนแห่ก็จะเรียบง่ายสนุกสนานน้อยกว่าการฟ้อนเซิ้งของชาวยโสธร และประเพณีนี้ทำในเดือนตุลาคมทุกปี

จากความบังเอิญที่มีความเหมือนในประเพณี จึงมีการพัฒนาไปสู่การศึกษาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม เป็นเมืองคู่มิตร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 จนกระทั่งได้มีการทำความตกลงระหว่างโยชิตะและโยธธ ให้เป็น เมืองคู่แฝด เมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม 2542 โดยทุกปีชาวเมืองโยชิตะ จะส่งบั้งไฟแพนซีประเภทสวยงาม มาร่วมจุดด้วย นอกจากจะเป็นการแลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมและส่งเสริมการท่องเที่ยวแล้ว ในอนาคตยังอาจจะนำไปสู่การส่งเสริมด้านการศึกษาและความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจต่อไปด้วย

ซึ่งจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟอย่างยิ่งใหญ่เป็นประจำทุกปี จนสามารถสร้างเม็ดเงินหมุนเวียน ให้กับชุมชนได้ไม่น้อยเลยทีเดียว แต่ปีนี้เป็นที่น่าเสียดายที่จะไม่มีงานประเพณีบุญบั้งไฟ เนื่องจาก สถานการณ์ไวรัสโควิด-19 ยังคงมีการแพร่ระบาดอยู่ซึ่งการรวมตัวกันเยอะ ๆ เพื่อจัดงานบุญบั้งไฟคงจะ ไม่เหมาะสมเพราะอาจจะเกิดการแพร่ระบาดของเชื้อไวรัสโควิด-19 ในวงกว้างได้นั่นเอง

ดังนั้น ประเพณีบุญบั้งไฟ มีจุดประสงค์หลายประการ ดังนี้

1. การบูชาคุณของพระพุทธเจ้า สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ขอน้ำฝน เชื่อมความสัมพันธ์ สามัคคี แสดงการละเล่นการบูชาคุณของพระพุทธเจ้า ชาวอีสานส่วนมากนับถือพระพุทธศาสนา เมื่อถึง เทศกาลเดือน 6 ซึ่งเป็นวันประสูติ วันตรัสรู้ และวันปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ชาวอีสานจะจัดดอกไม้ ธูปเทียนมาบูชา พระพุทธรูป การทำบุญบั้งไฟของชาวอีสานถือว่าการบูชาพระพุทธเจ้าด้วยเช่นกัน

2. การสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ด้วยบุญบั้งไฟตรงกับเดือนหก คือวันวิสาขบูชาเป็นวันสำคัญ ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ วันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพาน มาบรรจบกัน พุทธศาสนิกชนจึงมีกิจกรรม ร่วมกันเพื่อบำรุงพระพุทธศาสนาให้มีอายุยืนยาวนานต่อไป

กิจกรรมที่พุทธศาสนิกชนปฏิบัติในวันวิสาขบูชา ได้แก่

- 1) ทำบุญใส่บาตร กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว
- 2) จัดสำรับคาวหวานไปทำบุญถวายภัตตาหารที่วัด และปฏิบัติธรรม
- 3) ปลอยนกปล่อยปลาเพื่อสร้างกุศล
- 4) ร่วมเวียนเทียนรอบอุโบสถที่วัดในช่วงค่ำ เพื่อรำลึกถึงพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์

3. การขอฝน การทำนาไม่ว่าจะเป็นของภาคใดก็ต้องอาศัยน้ำฝน ชาวอีสานก็เช่นกัน เนื่องจาก มนุษย์ไม่สามารถควบคุมธรรมชาติได้ จึงมีความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติจากตำนาน เรื่องเล่าของ ชาวอีสาน ที่เชื่อว่าเป็นการขอฝนจากพญาแถน ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่บันดาลให้ฝนตกลงมาสู่โลกมนุษย์ เมื่อจุด บั้งไฟขึ้นไปแล้ว จะเป็นสัญญาณให้พญาแถนรู้ว่ามนุษย์ต้องการน้ำฝน ดังนั้น ความเชื่อของชาวบ้าน จึง เป็นเหตุให้เกิดประเพณีบุญบั้งไฟขึ้นมา

4. การเชื่อมความสัมพันธ์ การจัดการบุญประเพณีบุญบั้งไฟ ต้องอาศัยความสามัคคีของบุคคลใน หมู่คณะที่จะร่วมกันทำงานเพื่อให้ผลงานนั้นออกมาประสบผลสำเร็จ โดยมีการแบ่งหน้าที่กันออกไปตาม

ความถนัดของตนเอง ดังนั้น ในเรื่องของความสามัคคีนี้ถือเป็นหัวใจหลักของการทำบุญบั้งไฟ ถ้าไม่มีความสามัคคีในหมู่คณะก็จะไม่สามารถดำเนินงานบุญบั้งไฟให้สำเร็จได้

5. การแสดงการละเล่น ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นงานบุญที่ไม่จำกัดชนชั้นวรรณะ หรือชายหญิง เป็นงานที่บุคคลทั่วไปสามารถร่วมในขบวนพิธีนี้ได้โดยตลอด ตั้งแต่ระดับชั้นข้าราชการผู้ใหญ่ลงไปจนถึงสามัญชนธรรมดา ผู้คนที่ร่วมละเล่นในประเพณีบุญบั้งไฟนี้ ก็เปรียบเสมือนเป็นเครือญาติกัน มีวัฒนธรรมที่สืบทอดเป็นความเชื่อว่า เมื่อบั้งไฟพุ่งใดแตกหรือไม่ขึ้นช่างทำบั้งไฟก็จะถูกลงโทษ โดยการจับโยนลงใส่โคลน ช่างทำบั้งไฟก็จะไม่มีการปฏิเสธและพร้อมที่จะยอมรับ ถือว่าเป็นเรื่อง สนุกสนานเป็นปกติในประเพณีบุญบั้งไฟ ดังนั้น ในบุญบั้งไฟนี้ เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนมาแสดงการละเล่น คนเราเมื่อได้เล่นได้กินร่วมกัน จะเกิดความรักใคร่ต่อกัน การเล่นบางอย่างจะสุภาพเรียบร้อย บางอย่างหยาบโลน แต่ก็ไม่ได้ถือสาหาความถือเป็นการเล่นเท่านั้น

4. สรุป

บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีที่มีความสำคัญและมีคุณค่าต่อจิตใจของชาวอีสาน เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้ปลูกฝังให้ลูกหลานได้ปฏิบัติตามและให้มีการสืบทอดมาถึงปัจจุบัน โดยมีความเชื่อว่า มนุษย์อยู่ใต้อิทธิพลของเทวดา เมื่อถึงเดือนหกของทุกปี จะจัดงานบุญบั้งไฟ เป็นการบูชา เพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล เมื่อทำบุญดังกล่าวแล้ว ก็เชื่อว่าฟ้าฝนจะอุดมสมบูรณ์ ประชาชนในหมู่บ้านนั้นจะอยู่เย็นเป็นสุข ด้วยการนำจริยธรรมมาปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ด้วยการมีความสามัคคี ศรัทธา การลดทูลิฐิมานะ ความกตัญญู กตเวทิต์ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้ปลูกฝังให้ลูกหลานได้ปฏิบัติตามและให้มีการสืบทอดมา เพราะถือว่าสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่จะทำให้สังคมอยู่อย่างมีร่มเย็นเป็นสุขให้เกิดขึ้นกับสังคม นอกจากนี้ ยังเป็นวันสำคัญของชาวพุทธ คือ วันวิสาขบูชา ได้แก่ วันประสูติ ตรัสรู้ และปรินิพพานของพระพุทธเจ้ามาบรรจบกัน เพื่อให้ชาวพุทธได้ระลึกถึงคุณของพระพุทธ พระธรรม และพระสงฆ์ เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจคนให้ยึดมั่นในการละเว้นจากความชั่ว ประพฤติแต่ความดี

5. รายการอ้างอิง

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ. (2526). ของดีอีสาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศักดิ์โสภาคการพิมพ์.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2524). ขนบธรรมเนียมประเพณีของอีสาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อรุณการพิมพ์.

เจริญชัย ชนไฟโรจน์. (2526). บั้งไฟ. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

เทศบาลเมืองยโสธร. (2547). งานประเพณีบุญบั้งไฟ. ยโสธร: กองวิชาการและแผนงานเทศบาลเมืองยโสธร.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2542). พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัทนานมีบุ๊คส์.

ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดยโสธร. (2542). บุญบั้งไฟยโสธร. ยโสธร: สำนักพิมพ์ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดยโสธร.

ศิริวัฒน์ คำวันสา. (2523). ท้าวผาแดง-นางไอ่และบุญบั้งไฟ. อีสานปริทัศน์. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.